

הכרת טובה

יש מצוה: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כ"ג, ד). אמנם מקבלים אותם כגרים, אבל מוגבלים הם במי יתחתנו בישראל. תמיד מחפשים אנו טעמים למצוות (לקיים מה שהדריך אותנו הרמב"ם, בסוף הלכות תמורה), אבל לא תמיד מוצאים אנו בקלות מה הוא הטעם למצוה מסוימת. אבל בנידון זה שפר גורלנו שהתורה עצמה מנמקת מדוע יש לדחות איש ממואב או מעמון [אגב, אשה מעמון ומואב, כן מתקבלת בקהל ה']. נזכיר להלן מדוע]. הנימוק של התורה הוא בפסוק הבא: "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבַמַּיִם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כ"ג, ה). מה כל כך איום בחסרון זה שמפני כך נרחיק אותם?

הרחיב בזה הרמב"ן: "הכתוב הרחיק שני האחים האלו שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל [את] אביהם [לוט] ואמם מן החרב והשבי [במלחמת ארבעה מלכים נגד סדום, בראשית יד, טז] ובזכותו שלחם ה' מתוך הפיכה [של סדום] והיו חיבים לעשות טובה עם ישראל [לספק להם מזון בדרך בצאתם ממצרים, שהרי הם צאצאי אברהם!] והם עשו עמם רעה" עד כאן לשונו. נוסיף על דבריו, אחרי הצלת לוט ובנותיו ממיתה, עצם העובדה שנולדו ויש בעולם עמון ומואב הוא הודות לזכותו של אברהם אבינו, וראוי להם לתת יחס של כבוד לצאצאיו.

ומדוע התירו חז"ל לשאת נשים מעמון ומואב (כמו שעשו שלמה ובוועז)? ממשיך רמב"ן: "מפני שהאיש דרכו לקדם [אורח בדרך] ואין האשה דרכה לקדם, שתוציא מזון חוץ לגבול הארץ" עכ"ל (רמב"ן ע"פ הירושלמי, יבמות פרק ח', הלכה ג). זאת אומרת אין לנו טענה ותביעה מהנשים, שאין זאת מדרך הצניעות שתצא מהבית ללכת למרחקים ולתת מזון לעם העובר ליד הגבול. עד כדי כך אין לדרוש מהן אפילו ע"י מדת "הכרת טובה", אבל נגד הגברים מעמון ומואב יש לנו טענה. והעונש מתאים מדה כנגד מדה, שאין הם ראויים להדבק בעם ישראל. כי מה היא כל עבודת ישראל בתורה, אמונה ואהבה להקב"ה? היא תוצאה של הכרת טובה על כל הטוב שעשה איתנו.

כך כותב "מסילת ישרים": "מה שיוכל להגביר ההתעוררות הזו [לקיום מצוות התורה] הוא ההסתכלות ברוב הטובות שהקב"ה עושה עם האדם בכל עת ובכל שעה, והנפלאות הגדולות שעושה עמו מעת הלידה עד היום האחרון. כי כל מה שירבה להסתכל ולהתבונן בדברים אלה, הנה ירבה להכיר בעצמו חובה רבה אל האל המטיב לו, ויהיו אלה אמצעיים שלא יתעצל ויתרפה מעבודתו [של ה']" (פרק ח, עיין שם שהאריך).

יש קשר ישיר בין העניינים. אדם שהוא מכיר טובה לחברו, הוא יתרגל להכיר טובה להקב"ה. ואדם שהוא כופר טובתו של חברו, צפוי הוא להיות כופר בטובתו של

הקב"ה. כך כתב הרב אליהו דסלר ("מכתב מאליהו" ח"א עמ' 50) ומקורו במדרש "משנת רבי אליעזר" (פרשה ז' עמ' 137) המביא לזה ראייה מפרעה שהיה כופר בטובתו שקיבל מיוסף הצדיק, ולבסוף הגיע לכפור גם בטובתו של הקב"ה והתחצף לומר "לא ידעתי את ה'" (שמות ה, ב).

וזה נרמז במקרא. כאשר אשתו של פוטיפר פיתתה את יוסף לנאוף עמה, ענה לה משפט ארוך, וכך סגנון המקרא: "וימאן ויאמר אל אשת אדוניו, הן אדוני לא ידע אתי מה בבית, וכל אשר יש לו נתן בידי. איננו גדול בבית הזה ממני, ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו. ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת? וחטאתי לאלהים" (בראשית לט, ח-ט). הרי שהזכיר חטא בין אדם חברו, ואחר כך חטא בין אדם למקום. כאשר אדם מרצה טענות לשני, אין זו הדרך הנכונה להקדים טענה חזקה, ואח"כ להוסיף טענה חלופה. כי אם הראשונה אינה משכנעת, מפני מה להוסיף אחריה טענה חלופה? אלא מוסיפים והולכים לנימוקים כבדים יותר. התחיל יוסף לבאר לה שאסור לו להכחיש הטובות המרובות שהיטיב אתו פוטיפר, ולכן לא יוכל להתכחש אליו. אחר כך הוסיף פשע עוד יותר גדול, שיגיע מזה גם לחטוא לאלהים ולשכוח את הטובות הרבות שקבל מהקב"ה.

כל כך גרוע הוא בעל מדה רעה זו שבספר משלי (י"ז, י"ג) מקללים אותו: "משיב רעה תחת טובה, לא תמיש רעה מביתו". כלומר לא די בזה איזה עונש מסוים ומיוחד, אלא רצף של צרות בלתי פוסקות לא ימושו ממנו. גם הגר"א הפליג בגנותו: "הלוא עבד שמרד באדוניו שעשה לו טובות הרבה הוא כפוי טובה, ולפי שכלינו הוא איש עוול אשר כמוהו אין בנמצא!" (על משלי ל, י). ולשון דומה יש ב"ספר חסידים" (פסקא תרס"ה) "כי אין מדה רעה כמו כפוי טובה", ושם הביא שיש לפתח הכרת טובה אפילו לבהמות שאנו נהנים מהם.

חטא גדול היה לאדם הראשון. בדור הפלגה כתוב "וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם" (בראשית יא, ה). וחז"ל שמו לב לאות ה"א "האדם". ודרשו כך: "אלא בני מי? שמא בני חמורים וגמלים? אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר 'האשה אשר נתתה עמדי'. אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול" (רש"י שם בשם בראשית רבה).

כך משה רבינו, כאשר הקב"ה ציוה לו במעמד הסנה לרדת למצרים ולגאול את עמו, במקום ללכת לכיוון מערב, לכיוון מצרים, משה שב לכיוון מזרח, ללכת ליתרו חותנו [לבקש ממנו רשות, שלא ידאג מה קרה למשה ולכל הצאן שהפקיד בידיו]. שאלו חז"ל מפני מה עשה משה כך? וענו: "אמר משה 'רבון העולם, איני יכול. מפני שקבלני יתרו ופתח לי את פתח ביתו, ואני עמו כבן. ומי שהוא פותח פתחו לחבירו, נפשו הוא חייב לו". והענין פלא. בני ישראל נהרגים בכל יום במצרים, ומשה משתהא? והקב"ה מסכים לו? אלא מפני שחובה גדולה היא לקיים הכרת טובה.

וכן בסוף חייו של משה, כאשר הקב"ה ציוה לו "נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים" (במדבר לא, ב) ולכאורה "מצוה בו יותר מבשלוחו", ובכל זאת משה שולח אחרים לקיים את המצוה? "וישלח אותם משה וכו' ואת פנחס בן אלעזר הכהן לצבא" (ושאלו במדרש במדבר רבה כב, ג) "אמר הקב"ה למשה 'נקם נקמת', אתה בעצמך. והוא משלח את אחרים? אלא מפני שנתגדל בארץ מדין, אמר אינו בדין שאני מיצר למי שעשה בי טובה. המשל אומר 'בור ששתית ממנו אל תזרוק בו אבן'".

וזאת היא הסיבה שהקב"ה פסל את הצטרפותם לאומתנו של בני עמון ומואב. מי שהוא כפוי טובה איננו יכול להיות ישראלי באמת, בלב שלם. אנו סובלים היום נוראות מהטרור הערבי. דעת ספר "חרדים" (עמ' 183, תקופת אריז"ל) וכן מהר"ל (אור חדש, עמ' ר"א) וכן הגר"מ סולובייצ'ק (מובא ב"איש האמונה", עמ' קב), כי הצוררים לישראל ללא סיבה מובנת הם הם עמלק [בארנו הדברים במאמר ב"תחומין", כרך י"א, עמ' 461]. מדוע ה' משסה בנו את עמלק? על הפסוק "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" (שמות י"ז, ה) לימדו חז"ל כי זה עונש לישראל מפני ששאלו "היש ה' בקרבנו אם אין?". רש"י (שם) הביא משל יקר על בן מתכחש שקיבל מאביו טובות רבות, ובטפשותו גם בשעת קבלת הטובות ההן הבן שואל "הראיתם את אבא?". אמרו חז"ל: "יבוא עמלק כפוי טובה, ויפרע מעם כפוי טובה" (תנחומא, בשלח, פסקא כה) והביאו שם כמה דוגמאות מרעידות מההיסטוריה [עיין שם בפירוש "עץ יוסף" מפני מה נקרא עמלק "כפוי טובה". ולי נראה כי כבר נצטוינו בסיני "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא" (דברים כג, ח) ואף על פי כן הם באו להתקיף אותנו].